

Seweryn Gałęzowski (1801-1878) i jego pacjentki w świetle korespondencji przechowywanej w Bibliotece Polskiej w Paryżu

Seweryn Gałęzowski (1801-1878) and his patients
in the light of letters kept in the Polish Library in Paris

Anita Magowska

ORCID: 0000-0002-6046-3993

Katarzyna Pękacka-Falkowska

ORCID 0000-0003-2068-7957

Uniwersytet Medyczny w Poznaniu

Streszczenie. Komentarz wprowadza w problematykę listów, które napisały do Seweryna Gałęzowskiego (1801-1878) dwie jego pacjentki, Anna Laskiewicz i Rozalia z Bispingów Wessel. W tym czasie Gałęzowski przebywał na emigracji w Paryżu, dlatego chore kobiety mogły uzyskać od niego poradę lekarską tylko drogą korespondencyjną. Listy te są godne uwagi jako przykład dziewiętnastowiecznej narracji pacjentów o chorobie, a ponadto jako obraz życia ziemian w zaborze rosyjskim w okresie międzypowstaniowym. Oryginały listów znajdują się w Bibliotece Polskiej w Paryżu.

Abstract. The commentary gives the feedback to letters written to Seweryn Gałęzowski (1801-1878) by his patients, Anna Laskiewicz and Rozalia Wessel née Bisping. At that time, Gałęzowski was in exile in Paris, so both sick women could obtain medical advice from him only by the correspondence. The letters below are noteworthy as an example of the nineteenth-century narration of patient about the disease, and also as a picture of the life of landowners in the Russian partition of Poland in the inter-uprising period. The original letters are kept in the Polish Library in Paris.

Słowa kluczowe: Seweryn Gałęzowski, medycyna w XIX wieku, medycyna narracyjna, zabór rosyjski, polska emigracja w Paryżu

Keywords: Seweryn Gałęzowski, medicine in the 19th century, narrative medicine, Russian partition, Polish emigration in Paris

Jednym z najważniejszych działaczy polskiej emigracji w Paryżu w II połowie XIX w. był Seweryn Gałęzowski (1801-1878). Pochodził z niezamożnej rodziny szlacheckiej

z Wołynia¹. Po ukończeniu gimnazjum w Humanu, a w 1824 roku studiów lekarskich na Uniwersytecie Wileńskim został adiunktem Wacława Pelikana w klinice chirurgicznej, a w krótkim czasie profesorem nadzwyczajnym². Od sierpnia 1828 do kwietnia 1831 roku jako stypendysta rządu rosyjskiego uzupełniał wiedzę w Niemczech, Francji, Anglii, Austrii i we Włoszech. W trakcie powstania listopadowego przyjechał do Warszawy i jako chirurg podjął pracę w miejscowych szpitalach. W tym czasie związał się z Rządem Narodowym, który po upadku powstania powierzył mu pieczę nad aktem detronizacji cara. Gałęzowski wywiózł go do Niemiec, gdzie zamierzał pozostać, ale tropiony przez rosyjskich szpiegów zdecydował się na emigrację do Meksyku³.

W 1848 roku wyjechał do Nowego Jorku, gdzie podjął starania o obywatelstwo amerykańskie, zamierzając tam pozostać, ale nieoczekiwanie zmienił zamiar i wrócił do Europy. W końcu tego roku zamieszkał w Paryżu, gdzie włączył się w życie polskich emigrantów. Jego zainteresowanie wzbudziła Szkoła Polska przy Batignolles, wokół której koncentrowało się życie nurtu demokratycznego Wielkiej Emigracji. Najpierw włączył się w prace Rady Szkoły, a od 1854 roku do śmierci zajmował prestiżowe stanowisko jej prezesa. Zapewniło mu ono wpływ na układ sił politycznych w środowisku uchodźców polskich, a w pewnym stopniu także na stosunki francusko-rosyjskie⁴. Zamożny i ustosunkowany Gałęzowski zyskiwał coraz większe znaczenie wśród emigracji, a także rodaków żyjących na ziemiach polskich, dzięki Szkole i swej polityce stypendialnej. Chcąc pomóc uniwersytetom w Krakowie i Lwowie ustanowił fundację, która wspomagała materialnie krakowską Akademię Umiejętności. Ponadto Rada Szkoły zarządzała stypendium przeznaczonym dla Polaka, aby mógł przez trzy lata kształcić się w Paryżu, a potem objąć katedrę uniwersytecką w Krakowie lub Lwowie. Gałęzowski dwukrotnie odwiedził Galicję i Wielkie Księstwo Poznańskie, aby osobiście kwestować na Szkołę⁵.

Do licznych zachowanych dokumentów dotyczących Seweryna Gałęzowskiego należą – obok materiałów odnoszących się do jego działalności naukowej i społecznej oraz majątku – także akta osobiste lekarza znajdujące się w zasobie Biblioteki Polskiej w Paryżu, w tym korespondencja⁶. Listy do Gałęzowskiego pisali ziemianie,

¹ Zob. wywód szlachectwa Gałęzowskich: Biblioteka Polska w Paryżu (dalej jako BPP), zesp. 1:49, Akc. 2489, bs.: Summaryusz Dokumentów probujących Rodowi tosz Imienia Gałęzowskich vs.ię 28 Lipca Lipca 1797 roku spisany.

² Por.: K. Pękacka-Falkowska, Seweryna Gałęzowskiego „*De variola mitigata*” (1824) : kilka słów o kontekście powstania rozprawy, „*Acta Medicorum Polonorum*” 2013, s. 59-71.

³ H. Więckowska, W. Szumowski, Gałęzowski Seweryn (1801-1878), [w:] PSB, t. VII, Kraków 1948-1958, s. 251-255. Zob. także wydany 31 sierpnia 1828 r. paszport S. Gałęzowskiego: BPP, zesp. 1:49, Akc. 2489, bs.

⁴ J. Szczepański, Działalność społeczna rodziny Gałęzowskich na emigracji polskiej we Francji na przełomie XIX i XX wieku, Warszawa 2013, s. 98-117.

⁵ Tamże, s. 91-92.

⁶ Przechowywany w Bibliotece Polskiej w Paryżu zespół 1:49: ‘Seweryn Gałęzowski – fragment spuścizny Gałęzowskich’, składa się z siedmiu działów: 1) Varia (akc. 2482, 2492), 2) Dok. osobiste (akc. 2489, 2492), 3) Materiały dotyczące działalności (akc. 1878, 2347, 2353, 2490, 2491), 4) Sprawy majątkowe (akc. 2488, 2493, 2494), 5) Korespondencja (akc. 2353, 2483-86, 2495-98), 6) Listy (akc. 2342, 2493, 2494), oraz 7) Varia (akc. 2487).

arystokraci, artyści, lekarze oraz rzemieślnicy żyjący na ziemiach polskich pod zaborami oraz w innych częściach kontynentu⁷, co pozwala poznać ich system wartości, stan zdrowia i realia ekonomiczne, w jakich żyli. Osoby te pomagały Gałęzowskiemu zdobyć pieniądze dla Szkoły Batiniolskiej, sprzedając losy na loterię i widokówki z wizerunkiem tej placówki, a niekiedy same szukały pomocy u paryskiego lekarza-filantropa. Do najbardziej zażytych i poufałych korespondentów należeli znajomi Gałęzowskiego z czasów nauki w Humanium lub pracy w Wilnie. Wprawdzie przodkowie Gałęzowskiego wywodzili się z Wołynia, dokąd dwieście lat wcześniej przybyli ziemi lubelskiej, ale dla kresowiaków pozostawał on Litwinem, kimś posiadającym ich specyficzną tożsamość i cechy charakteru.

Przytoczone poniżej listy pisały dwie chore kobiety, które darzyły Seweryna Gałęzowskiego jako lekarza absolutnym zaufaniem. Nie wiemy, kim była i skąd pochodziła Anna Laskiewicz. Czując się bardzo źle, opisywała w listach dolegliwości obejmujące intymne sfery ciała oraz badanie przez innych lekarzy. Wobec nieskuteczności leczenia zaordynowanego przez lekarzy niemieckich, Laskiewicz prosiła Gałęzowskiego o korespondencyjne rozpoznanie i wskazanie odpowiednich leków.

Z podobnych przyczyn pisała do niego Rozalia z Bispingów Wessel. Była ona młodszą siostrą dobrze znanej Gałęzowskiemu Natalii Kickiej⁸. Ich ojciec, Piotr Bissing, był marszałkiem szlachty wołkowskiej. Listy dostarczają wiedzy o życiu ziemiaństwa w okresie zaborów. Rozalia, wdowa z trojgiem dzieci, żyła z procentów od kapitałów, do których należały dobra ziemskie z posagu matki. Dochody te były wystarczające, by wynajmować mieszkanie w Warszawie i opłacać służbę, a nawet wyjeżdżać do niemieckich oraz belgijskich uzdrowisk.

Dawna znajomość z Gałęzowskim wpływała na charakter korespondencji, w której z każdym listem pojawiał się coraz bardziej osobisty ton. W ten sposób Rozalia opisywała swoje cierpienia fizyczne. Ciekawe są jednostki chorobowe rozpoznawane wtedy przez lekarzy, m.in. latająca podagra, oraz „poetyka kognitywna” deskrypcji sporządzanych przez mieszkającą w Królestwie pacjentkę⁹. W jej listach porusza także obraz zubożenia społeczeństwa Królestwa Polskiego wobec spraw narodowych oraz jednoczesnej pogoni za zyskiem i znieczulicy. Innym ciekawym wątkiem są losy Wincentego Karpińskiego, uczestnika powstania listopadowego, który zbiegł do Paryża. Tam zaczął wykazywać objawy choroby psychicznej, dlatego został umieszczony w szpitalu Bonifratrów w Charenton. Kiedy już mógł wrócić do kraju, bo objęła go amnestia carska, brat zdecydował o pozostawieniu go w szpitalu, bo było to dla niego oraz pozostałych członków rodziny żyjącej w zaborze rosyjskim i austriackim wygodniejsze.

---

⁷ Wśród dziesiątek korespondentów Gałęzowskiego znaleźli się m.in. Cyprian Kamil Norwid, Juliusz Fontana, Hipolit Korzeniowski, Jan Koźmian, Teodor Teofil Matecki oraz przedstawicielki sławnych polskich rodów, np. Zofia Czapska i Marcelina Czartoryska.

⁸ J. Szczepański, *Działalność społeczna rodziny Gałęzowskich...*, s. 35.

⁹ Od blisko dwóch dekad w zachodnioeuropejskiej historiografii medycznej narracje pacjentów są istotnym przedmiotem wielopoziomowych studiów i analiz. Zob. np. *Zum Fall machen, zum Fall werden: Wissensproduktion und Patientenerfahrung in Medizin und Psychiatrie des 19. und 20. Jahrhunderts*, hrsg. von S. Brändli, B. Lüthi, G. Spuhler, Frankfurt/New York 2009.

Największym walorem przytoczonych poniżej listów jest zawarty w nich obraz praktyki lekarskiej na ziemiach polskich w XIX wieku, ze wszystkimi słabościami medycyny naukowej, na których się opierała. Korespondencja Rozalii Wessel jest też cennym źródłem wiedzy o życiu społeczeństwa polskiego w okresie między powstaniami listopadowym a styczniowym.

Edycja listów kierowanych do Seweryna Gałęzowskiego i przechowywanych w Bibliotece Polskiej w Paryżu była możliwa dzięki dr Katarzynie Pękackiej-Falkowskiej, która pozyskała ich fotokopie, oraz inż. Ewie Wojtaszek, która z nie małym trudem (niektóre listy zostały napisane na cienkim papierze, dlatego litery z drugiej strony przebijały, utrudniając odczytanie tekstu) wykonała ich transkrypcję. Oryginalne listy zawierały błędy ortograficzne i pisowni (np. Kreitznach zamiast Kreutzbach, Carsbadzkie zamiast karlsbadzkie, „Morożka” zamiast „Moroszka”), a także utrudniające lekturę archaizmy, jak na przykład „kuracyi”, „protekcyi”. Aby ułatwić lekturę listów i wyeksponować ich wartość poznawczą, takie błędy i archaizmy zostały skorygowane. Jedynym wyjątkiem jest pisownia „tem” zamiast „tym”, a także „examinować” zamiast „egzaminować” (w znaczeniu „badać”), którą pozostawiono. Skróty zostały w miarę możliwości rozwinięte. Niektóre słowa trudno było odczytać, zaznaczono je wielokropkiem w kwadratowym nawiasie. Symbolem // ukazywano koniec danej karty.

Bibliografia

1. Biblioteka Polska w Paryżu (dalej jako BPP), zesp. 1:49, Akc. 2489, bs.: Summaryusz Dokumentów probujących Rodowi tosz Imienia Gałęzowskich vs.ię 28 Lipca Lipca 1797 roku spisany.
2. Pękacka-Falkowska K., Seweryna Gałęzowskiego "De variola mitigata" (1824) : kilka słów o kontekście powstania rozprawy, „Acta Medicorum Polonorum” 2013, s. 59-71.
3. Szczepański J., Działalność społeczna rodziny Gałęzowskich na emigracji polskiej we Francji na przełomie XIX i XX wieku, Warszawa 2013, s. 98-117.
4. Więckowska H., Szumowski W., Gałęzowski Seweryn (1801-1878), [w:] PSB, t. VII, Kraków 1948-1958, s. 251-255.
5. Zum Fall machen, zum Fall werden: Wissensproduktion und Patientenerfahrung in Medizin und Psychiatrie des 19. und 20. Jahrhunderts, hrsg. von S. Brändli, B. Lüthi, G. Spuhler, Frankfurt/New York 2009.